

การสัมมนาวิชาการประจำปี 2547 เรื่อง

เหลียวหลังแลหน้า: ยี่สิบปีเศรษฐกิจสังคมไทย

วันที่ 27-28 พฤศจิกายน 2547 ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน ชลบุรี

กลุ่มที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย

กลุ่มย่อยที่ 2.1 ประเทศไทยในสังคมเศรษฐกิจโลก

เหลียวหลังแลหน้า : 20 ปี เศรษฐกิจไทยในสังคมเศรษฐกิจโลก

Looking Back and Gazing Forward: Twenty-Years of Thai Economy in the Global Market

โดย ดร.ณรงค์ชัย อัครเศรณี สถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจการคลัง

พหุภาคีนิยม ภูมิภาคนิยม ทวิภาคีนิยม: ยุทธศาสตร์สำหรับประเทศไทย

Multilateralism, Regionalism and Bilateralism: Strategy for Thailand

โดย ดร.วิศาล บุพบเฑส สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

การพัฒนาความสามารถทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมของประเทศไทย

Development of Technological Capacity and National Innovation System of Thailand

โดย ดร.ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

การกำกับดูแลของภาครัฐภายใต้ระบบการค้าเสรี

Government Regulations in a Liberalized Trade Regime

โดย ดร.เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

เรื่อง

เหลียวหลังแลหน้า : ยี่สิบปีเศรษฐกิจสังคมไทย

กลุ่มที่ 2

การเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย

2.1 ประเทศไทยในสังคมเศรษฐกิจโลก

เหลียวหลังแลหน้า : 20 ปี เศรษฐกิจไทยในสังคมเศรษฐกิจโลก

*Looking Back and Gazing Forward: Twenty-Years
of Thai Economy in the Global Market*

โดย

ดร.ณรงค์ชัย อัครเศรณี

สถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจการคลัง

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และ

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สารบัญ

	หน้า
Executive Summary.....	v
บทสรุปผู้บริหาร.....	vii
I. โครงสร้างเศรษฐกิจไทยช่วงปี 1960 – 1980.....	1
II. 1980 – 1984 : นโยบายส่งเสริมการส่งออกแทนการทดแทนการนำเข้า.....	2
III. 1985 – 1990 : เศรษฐกิจขยายตัว เพิ่มการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน.....	7
IV. 1990 – 2000 : เปิดเสรีตลาดการเงิน และขยายความร่วมมือในต่างประเทศ.....	9
V. 2000 – 2004 : ขยายบทบาทในเวทีเศรษฐกิจโลก.....	11
VI. ทิศทางในอนาคต.....	13
เอกสารอ้างอิง.....	16

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1: ระบบเศรษฐกิจไทยช่วงปี 1960 - 1980.....	1
ตารางที่ 2: โครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยช่วง 1960 - 1980.....	2
ตารางที่ 3: ภาวะเศรษฐกิจไทยช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1980.....	3
ตารางที่ 4: โครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1980-1985.....	4
ตารางที่ 5: ระบบเศรษฐกิจไทยปี 1980 -1985.....	4
ตารางที่ 6: ภาวะเศรษฐกิจไทยช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980.....	6
ตารางที่ 7: โครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1985-1990.....	6
ตารางที่ 8: เงินทุนไหลเข้าของภาคเอกชนจากต่างประเทศ.....	8
ตารางที่ 9: อัตราการขยายตัวและโครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1990 – 1995.....	9
ตารางที่ 10: เงินทุนไหลเข้าของภาคเอกชนจากต่างประเทศ.....	9
ตารางที่ 11: อัตราการขยายตัวและโครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1995 – 2000.....	11
ตารางที่ 12: ภาคต่างประเทศของไทย.....	12
ตารางที่ 13: ภาวะเศรษฐกิจไทยปี 2000-2004.....	13

Executive Summary

Before 1980s, foreign sector of the Thai economy was small compared with domestic sector. Changes in the world economy in early 1980s, especially the oil crisis in 1979/1980, had severe impacts on the Thai economy. As a result, economic restructuring was implemented. Outward looking policy was put in place. Furthermore, being members of GATT in 1982 and of the CAIRNS group in 1986 pointed to more liberalized policy for the Thai economy.

In 1990s, trade liberalization was accelerated. In addition, restrictions on international flow of capital were eased, by adopting Article 8 of the IMF in 1990. Then in 1993, the Bangkok International Banking Facility was introduced. Consequently, Thailand was increasingly tied and exposed to the foreign capital market. By becoming more integrated with the global economy, Thailand also played an active role in the international economic cooperation, especially the APEC and ASEM.

Opening up the domestic capital market without sufficient and effective regulation and supervision system led to the 1997 crisis. During 1998-2000 the role of Thailand in the international community was rather limited.

From 2001 the Government under Prime Minister Thaksin has pushed the country forward, to more integration into the global economy at all level. A number of free trade agreements have been made to facilitate international trade. Economic cooperation and integration in Asia including the Greater Mekong Sub-region, BIMSTEC, and East Asian community have been strengthened. The Thai Government also initiated more cooperation among Asian countries through the establishment of Asia Cooperation Dialogue –ACD in 2002.

By default and design, the Thai economy has become more and more opened and linked to the global economy. Share of foreign sector in Thai's GDP increased from 54.5 in 1980 to 106.5 in 2003.

As Thailand's integration into the global market is growing, the foreign sector will increasingly play a vital role to the Thai economy. We can expect intense competition on foreign trade and more foreign participation in the Thai service sector. Access to the foreign capital markets can be easily reached as well.

The more integration into the world economy brings greater opportunity and risk. Thus, approach to deal with such environment will be significant for both public and private sectors.

บทสรุปผู้บริหาร

ก่อนทศวรรษ 1980 ภาคต่างประเทศในระบบเศรษฐกิจไทยยังมีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจภายใน การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจโลกในช่วงปลายทศวรรษ 70 – ต้นทศวรรษ 80 โดยเฉพาะวิกฤตราคาน้ำมัน ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยอย่างรุนแรงจนต้องมีการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ และมีปฏิสัมพันธ์กับเศรษฐกิจโลกมากขึ้น นอกจากการปรับเปลี่ยนทิศทางของนโยบายเศรษฐกิจแล้ว ไทยยังเริ่มเข้าไปมีบทบาทในองค์กรระหว่างประเทศ ทั้งการเป็นสมาชิก GATT ในปี 1982 และกลุ่ม CAIRNS ในปี 1986 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทิศทางนโยบายเศรษฐกิจของไทยที่มุ่งสู่การเปิดเสรีเพิ่มขึ้น

ในทศวรรษ 1990 นอกจากการเร่งเปิดเสรีการค้าทั้งภายในและภายนอกมากขึ้นแล้ว นโยบายเศรษฐกิจยังมุ่งไปสู่การลดข้อจำกัดในการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ เริ่มตั้งแต่การรับพันธะข้อ 8 ของ IMF ในปี 1990 และการอนุญาตให้มีการประกอบกิจการวิเทศธนกิจในปี 1993 ส่งผลให้ตลาดทุนไทยผูกพันกับตลาดต่างประเทศมากขึ้น ในขณะเดียวกันไทยก็เริ่มมีบทบาทในการร่วมการจัดรูปแบบความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยมีบทบาทอย่างแข็งขันใน APEC และ ASEM

การเปิดเสรีตลาดการเงินโดยไม่มีความพร้อมของระบบกำกับสถาบันการเงินในประเทศ นำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจในปี 1997 และส่งผลให้ฐานะของไทยในเวทีเศรษฐกิจโลกชะงักไประยะหนึ่ง

ปี 2001 รัฐบาล ดร.ทักษิณ ชินวัตร เข้ามาบริหารประเทศ ได้มีนโยบายและการดำเนินการให้ไทยมีบทบาทในขบวนการเศรษฐกิจของโลกทุกระดับ มีการริเริ่มและดำเนินการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีกับหลายประเทศ ขยายความร่วมมือกับประเทศลุ่มน้ำโขงและกลุ่ม BIMSTEC นอกจากนั้นยังร่วมในขบวนการความร่วมมือในกลุ่มเอเชียตะวันออก และยังเป็นผู้ริเริ่มการหารือในกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศในเอเชียทั้งหมด (ACD)

จากการดำเนินนโยบายและมาตรการให้มีปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับนานาชาติ ทำให้ภาคต่างประเทศของเศรษฐกิจไทยมีขนาดใหญ่ขึ้นมาก สัดส่วนของการค้าระหว่างประเทศต่อผลผลิตมวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 106.5 ในปี 2003 เปรียบเทียบกับ ร้อยละ 54.5 ในปี 1980

ในอนาคตเป็นที่เชื่อได้ว่า ภาคเศรษฐกิจต่างประเทศของไทยซึ่งครอบคลุมทั้งการค้าสินค้าและบริการ การเงิน และการลงทุน จะมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยเพิ่มขึ้น ด้านการค้าจะมีสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเปิดต่อการแข่งขันทั้งในประเทศและกับนานาชาติสูงและเพิ่มมากขึ้น ด้านบริการจะมีต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการให้บริการมากขึ้น ส่วนด้านการเงินและการลงทุนนั้นธุรกิจไทยจะมีทางเลือกในการระดมทุนมากขึ้น การเพิ่มขึ้นของความสัมพันธ์กับต่างประเทศจึงหมายถึงการเพิ่มทั้งโอกาสและความเสี่ยง

ดังนั้น การบริหารโอกาสและบริหารความเสี่ยงจะเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งเป็นหน้าที่ของทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจว่าจะเตรียมการและบริหารอย่างไรในสภาพแวดล้อมดังกล่าว เพื่อให้ความเสียเปรียบกลายเป็นความได้เปรียบ หรือให้เสียเปรียบน้อยที่สุด รวมทั้งให้ประเทศสามารถอยู่และแข่งขันได้ในสังคมเศรษฐกิจโลก

เหลี่ยมหลังแลหน้า : 20 ปี เศรษฐกิจไทยในสังคมเศรษฐกิจโลก

ดร.ณรงค์ชัย อัครเศรณี

I. โครงสร้างเศรษฐกิจไทยช่วงปี 1960 – 1980

1. การเริ่มใช้นโยบายส่งเสริมการส่งออกอย่างจริงจังในทศวรรษ 1980 สัดส่วนของภาคต่างประเทศในระบบเศรษฐกิจไทยยังมีขนาดเล็ก โดยมีการบริโภคภาคเอกชนเป็นองค์ประกอบหลักของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross domestic product : GDP) สัดส่วนของภาคต่างประเทศ (การส่งออกและการนำเข้า) ต่อ GDP คิดเป็นร้อยละ 38.7 ในช่วงทศวรรษ 1960 และเพิ่มขนาดเป็นร้อยละ 43.7 ในช่วงทศวรรษ 1970 การบริโภคของภาคเอกชนในประเทศมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 70 ของระบบเศรษฐกิจโดยรวม (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 : ระบบเศรษฐกิจไทยช่วงปี 1960 – 1980

	องค์ประกอบของ GDP (ร้อยละ)			
	การบริโภคภาคเอกชน	การใช้จ่ายภาครัฐ	การสะสมทุน	ภาคต่างประเทศ (ส่งออก + นำเข้า)
1960	72.9	9.9	15.7	36.4
1965	69.5	9.9	20.2	37.8
1970	67.9	11.5	26.2	38.2
1975	69.7	10.3	26.7	41.3
1980	66.6	12.4	26.4	54.8
1960-1969	69.9	10.1	22.0	38.7
1970-1979	67.2	10.9	26.3	43.7

ที่มา: จำนวนจากตารางบัญชีรายได้ประชาชาติของประเทศไทยปี 1960-1975 และ 1970-1990 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (NESDB) <http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#ni>

2. ในขณะเดียวกันภาคเกษตรกรรมยังเป็นกิจกรรมหลักของระบบเศรษฐกิจไทย โดยพิจารณาจากโครงสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 38.2 ของ GDP ในปี 1960 ขณะที่ภาคอุตสาหกรรม (เหมืองแร่, หัตถอุตสาหกรรม และก่อสร้าง) มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 19.0 ต่อ GDP หนึ่งสัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อ GDP ได้ลดลงโดยลำดับ ในขณะเดียวกันสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นโดยลำดับเช่นเดียวกัน ในช่วงทศวรรษ 1960 สัดส่วนของภาคเกษตรคิดเป็นร้อยละ 34.2 ภาคอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 22.5 และที่เหลือร้อยละ 43.3 เป็นภาคบริการ (ซึ่งมี

องค์ประกอบหลักคือการค้าปลีกและค้าส่ง) สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อ GDP ลดลง เหลือเพียงร้อยละ 24.1 ในทศวรรษ 1970 ขณะที่สัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มเป็นร้อยละ 27.1 ในช่วงเวลาเดียวกัน (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 : โครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยช่วง 1960 – 1980

	โครงสร้าง GDP (ร้อยละ)			อัตราการขยายตัว ของ GDP (ร้อยละ)
	เกษตรกรรม	อุตสาหกรรม	บริการ	
1960	38.2	19.0	42.8	-
1965	34.0	22.8	43.1	7.9
1970	30.2	24.1	45.7	6.5
1975	24.8	25.7	49.5	4.8
1980	20.4	28.6	50.5	4.8
1960-1969	34.2	22.5	43.3	7.2
1970-1979	24.1	27.1	48.8	6.3

ที่มา: คำนวณจากตารางบัญชีรายได้ประชาชาติของประเทศไทยปี 1960-1975 และ 1970-1990, NESDB

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#n1>

3. ในช่วงปี 1960 – 1969 เศรษฐกิจไทยมีอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 8.0 ต่อปี โดยภาคเกษตรกรรมขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 11.2 ต่อปี (โดยเฉพาะภาคหัตถอุตสาหกรรมขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 11.1 ต่อปี) จากนั้นอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยเริ่มชะลอตัวเล็กน้อยในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1970 (ยกเว้นปี 1973 ที่เศรษฐกิจมีการเติบโตสูงถึงร้อยละ 9.9) โดยมีอัตราการขยายตัวในช่วงเวลาดังกล่าวเฉลี่ยร้อยละ 5.6 ต่อปี

หลังจากปี 1975 สภาวะเศรษฐกิจไทยมีอัตราการขยายตัวอย่างสูง โดยมีอัตราการเติบโตสูงถึงร้อยละ 9.4, 9.9, 10.4 ในปี 1976 – 1978 ตามลำดับ โดยภาคอุตสาหกรรมมีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 16.6, 15.7 และ 11.0 ตามลำดับในช่วงเวลาดังกล่าว อัตราการเติบโตเฉลี่ยของเศรษฐกิจไทยในช่วงทศวรรษ 1970 อยู่ที่ ร้อยละ 7.0 ซึ่งเป็นผลจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่มีอัตราการเติบโตสูงถึงร้อยละ 9.3 ขณะที่ภาคเกษตรกรรมขยายตัวในอัตราร้อยละ 4.2 ในช่วงเวลาเดียวกัน

II. 1980 – 1984 : นโยบายส่งเสริมการส่งออกแทนการทดแทนการนำเข้า

4. ในช่วง 1979-80 สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจโลกมีการเปลี่ยนแปลง โดยมี 2 เหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยอย่างสำคัญคือ การปรับตัวสูงขึ้นของอัตราดอกเบี้ยต่างประเทศ และราคาน้ำมัน โดยเฉพาะราคาน้ำมันซึ่งนับเป็นวิกฤตครั้งที่ 2 ของโลก ราคาน้ำมันดิบเบรนท์ (Brent) ในตลาดโลกได้ปรับตัวสูงขึ้นจากบาร์เรลละ 13.9 – 14.0 ดอลลาร์สหรัฐ ในปี 1977-78 เป็น บาร์เรลละ 31.6 ดอลลาร์สหรัฐ ในปี 1979 หรือปรับตัวสูงขึ้นในอัตราสูงถึงร้อยละ 126 ในช่วงเวลา 1 ปี ในขณะที่ประเทศไทยมี

อัตราการพึ่งพิงการนำเข้าพลังงานในขณะนั้นถึงร้อยละ 98.7 ต่อความต้องการพลังงานทั้งหมด ในปี 1979 การนำเข้าน้ำมันคิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 22 ของการนำเข้าของประเทศทั้งหมด¹

5. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยอันเนื่องมาจากวิกฤตน้ำมันในช่วงเวลาดังกล่าว คือ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จากที่มีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 10.4 ในปี 1978 ลดลงเหลือร้อยละ 5.2 และ 4.6 ในปี 1979 และ 1980 ตามลำดับ อัตราเงินเฟ้อสูงจากระดับร้อยละ 7.5 ในปี 1977 เป็นร้อยละ 19.7 ในปี 1980 หรือเพิ่มในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 12 ต่อปี ซึ่งเป็นระดับที่สูงที่สุดในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ในขณะเดียวกันจากการที่ราคาน้ำมันที่ปรับตัวสูงขึ้น จึงส่งผลต่อการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างรุนแรง โดยสูงถึงร้อยละ 7.6 ต่อ GDP และขาดดุลการชำระเงิน 0.4 พันล้าน ดอลลาร์สหรัฐ ในปี 1979 ขณะที่ภาระหนี้ต่างประเทศก็ขยายตัวสูงเช่นเดียวกัน โดยอัตราส่วนภาระหนี้ต่างประเทศเพิ่มขึ้นจากระดับร้อยละ 18.1 ในปี 1979 เป็น 27.4 ในปี 1985 (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3: ภาวะเศรษฐกิจไทยช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1980

	GDP (ร้อยละ)	อัตราเงินเฟ้อ (ร้อยละ)	ภาระหนี้ต่าง ประเทศ (%)	ดุลบัญชีเดินสะพัด		ดุลการชำระเงิน พันล้าน USD)	อัตราแลกเปลี่ยน บาท / USD
				มูลค่า (พันล้าน USD)	% GDP		
1979	5.2	9.9	18.1	-2.1	7.6	-0.4	20.4
1980	4.6	19.7	17.8	-2.1	6.4	0.3	20.5
1981	5.9	12.8	19.3	-2.6	7.4	0.1	21.8
1982	5.4	5.2	21.0	-1.0	2.8	0.1	23.0
1983	5.6	3.8	23.2	-2.9	7.2	-0.8	23.0
1984	5.8	0.9	23.9	-2.1	5.0	0.4	23.6
1985	4.6	2.5	27.4	-1.5	3.9	0.5	27.2

ที่มา: เครื่องชี้เศรษฐกิจมหภาคของไทย, ธนาคารแห่งประเทศไทย

<http://www.bot.or.th/bothomepage/databank/EconData/EconData.htm>

6. จากอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยร้อยละ 7.2 ในทศวรรษ 1970 เศรษฐกิจไทยเผชิญปัญหาจากวิกฤตน้ำมันในปี 1979 ส่งผลให้อัตราการขยายตัวในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1980 ปรับตัวลดลงมาอยู่ที่เฉลี่ยร้อยละ 5.4 ในขณะที่โครงสร้างเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อ GDP ได้ลดลงจากร้อยละ 24.1 เหลือร้อยละ 19.5 ในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ (1980-1985) ในขณะเดียวกันสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมก็ขยายตัวขึ้นจากร้อยละ 27.1 เป็นร้อยละ 29.2 ในช่วงเวลาเดียวกัน บทบาทของภาคต่างประเทศต่อระบบเศรษฐกิจไทยเริ่มขยายตัวขึ้น โดยสัดส่วนการนำเข้าและการส่งออกต่อ GDP ปรับตัวสูงขึ้นจากร้อยละ 43.7 ในทศวรรษ 1970 เป็นร้อยละ 50.1 ในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1980 (ตารางที่ 4 และ 5)

จากภาวะเศรษฐกิจและปัญหาดังกล่าว ประเทศไทยจึงต้องปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ให้เป็นเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ ดังนั้นในช่วงเวลานี้ทิศทางของนโยบายโดยรวมจึงมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการส่งออก แทนนโยบายส่งเสริมการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าซึ่งเป็นนโยบายหลักในทศวรรษที่ผ่านมา

¹ แนวโน้มเศรษฐกิจไทยภายใต้วิกฤตการณ์ตะวันออกกลาง, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ธันวาคม 2533

ตารางที่ 4 : โครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1980 -1985

	โครงสร้าง GDP (ร้อยละ)			อัตราการขยายตัวของ GDP (ร้อยละ)
	เกษตรกรรม	อุตสาหกรรม	บริการ	
1980	20.2	28.4	51.4	4.6
1981	20.0	28.7	51.3	5.9
1982	19.5	28.4	52.1	5.4
1983	19.4	29.9	50.8	5.6
1984	19.1	30.5	50.4	5.8
1985	19.1	29.3	51.6	4.6
1980-1985	19.5	29.2	51.3	5.4

ที่มา: คำนวณจากตารางบัญชีรายได้ประชาชาติของประเทศไทย ณ ราคาปี 1988 สำหรับปี 1980-1996, NESDB

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#ni>

ตารางที่ 5: ระบบเศรษฐกิจไทยปี 1980 - 1985

	องค์ประกอบของ GDP (ร้อยละ)			
	การบริโภคภาคเอกชน	การใช้จ่ายภาครัฐ	การสะสมทุน	ภาคต่างประเทศ (ส่งออก + นำเข้า)
1980	65.4	12.3	29.1	54.5
1981	65.3	12.8	29.7	54.0
1982	63.6	13.1	26.5	47.5
1983	65.1	12.9	30.0	47.4
1984	63.7	13.2	29.5	48.1
1985	62.2	13.5	28.2	49.2
1980-1985	64.2	13.0	28.8	50.1

ที่มา: คำนวณจากตารางบัญชีรายได้ประชาชาติของประเทศไทย ณ ราคาปี 1988 สำหรับปี 1980-1996, NESDB

<http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#ni>

7. นโยบายและมาตรการหลักที่ดำเนินการในช่วงเวลาดังกล่าวคือ มุ่งเน้นการเพิ่มรายได้จากการส่งออกท่องเที่ยว และดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ โดยมีการดำเนินการหลัก คือ

- 1) ปรับลดค่าเงินบาท 2 ครั้ง ครั้งแรกในปี 1981 (8.7%) และครั้งต่อมาในปี 1984 (14.8%) และปรับนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนจากระบบผูกค่าเงินบาทกับเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ไปเป็นระบบผูกค่าเงินกับตะกร้าเงิน (Basket of currencies) ในเดือน พฤศจิกายน 1984²
- 2) ส่งเสริมการส่งออก และการท่องเที่ยว โดยได้กำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (1982-1986) ให้อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเป็นอุตสาหกรรมเป้าหมายในการส่งเสริม ในขณะที่เดียวกันก็กำหนดให้ปี 1986 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Visit Thailand Year)

² ความเป็นมาและกรอบนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย

http://www.bot.or.th/BOTHomepage/BankAtWork/Monetary&FXPolicies/index_th_i.asp#history

- 3) นอกจากนั้นภาครัฐยังได้มีการปรับกฎ ระเบียบ เพื่อให้เอื้ออำนวยและสนับสนุนการลงทุน โดยตรงจากต่างประเทศ รวมทั้งการให้สิทธิประโยชน์ในการลงทุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
- 4) ปรับลดการคุ้มครองการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า

8. การดำเนินมาตรการดังกล่าว ได้รับแรงหนุนอีกทางหนึ่ง คือการปรับค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ ตามข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) ซึ่งมีการลงนามระหว่างประเทศมหาอำนาจ 5 ประเทศ (G5- สหรัฐฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และ ญี่ปุ่น) เมื่อ 22 กันยายน 1985 โดยข้อตกลงดังกล่าวกำหนดให้ค่าเงินของ ญี่ปุ่นลอยตัวตามกลไกตลาด ส่งผลให้ค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ อ่อนตัว และค่าเงินเยนญี่ปุ่นแข็งขึ้นในอัตรา เกือบร้อยละ 50 คือ

ปี 1984 อัตราแลกเปลี่ยนเฉลี่ย 1 USD = ¥ 238.67

ปี 1986 อัตราแลกเปลี่ยนเฉลี่ย 1 USD = ¥ 167.03

9. นอกจากจะมีการปรับเปลี่ยนทิศทางของนโยบายเศรษฐกิจแล้ว ประเทศไทยยังเริ่มเข้าไปมีบทบาทในองค์กรระหว่างประเทศ โดยการเข้าเป็นสมาชิก GATT (General Agreement on Tariff and Trade: GATT) เมื่อปี 1982 ซึ่งเงื่อนไขของ GATT คือประเทศสมาชิกต้องมีการเปิดเสรีทางการค้าเป็นการทั่วไปมากขึ้น เมื่อ GATT เริ่มเจรจาอบูรุกวัย (Uruguay Round) ในปี 1986 ประเทศไทยได้มีส่วนในขบวนการเจรจาอย่างแข็งขัน นอกจากนั้นยังได้เป็นสมาชิกกลุ่ม CAIRNS ซึ่งเป็นการรวมของประเทศ ผู้ผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรจำนวน 17 ประเทศ ในปี 1986 ที่เน้นให้ประเทศสมาชิกมุ่งการเปิดเสรีการค้าสินค้าเกษตร

10. ผลโดยรวมจากการปรับและเปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าว เศรษฐกิจไทยเริ่มปรับตัวดีขึ้น ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของครึ่งหลังทศวรรษ 1980 และก้าวเข้าสู่ยุคทองของการเติบโตของเศรษฐกิจไทย (เศรษฐกิจฟองสบู่) ในปลายทศวรรษ 1980 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเฉลี่ยในช่วง 1985-1990 อยู่ที่ร้อยละ 10.3 (เปรียบเทียบกับร้อยละ 5.4 ในช่วงปี 1980-1985) โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจที่สำคัญคือการขยายตัวของการส่งออกในอัตราสูงถึงร้อยละ 26.4 รวมทั้งการขยายตัวของการท่องเที่ยว ทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและรายรับจากการท่องเที่ยวที่เติบโตสูงถึงร้อยละ 16.8 และ 29.9 ตามลำดับในช่วงปี 1985-1990 นอกจากนั้น ผลของนโยบายส่งเสริมการลงทุน และการปรับค่าเงินเยนญี่ปุ่น จากข้อตกลงพลาซ่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็วจาก 375 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 1985 เป็น 1,294 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และ 3,030 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 1988 และ 1990 ตามลำดับ ซึ่งการลงทุนจากต่างประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้เศรษฐกิจไทย มีการเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาดังกล่าว (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6: ภาวะเศรษฐกิจไทยช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980

	อัตราการขยายตัว ของ GDP (%) 1/	การส่งออก (ร้อยละ) 1/		การท่องเที่ยว 2/		การลงทุนโดยตรง 3/	
		มูลค่า (พันล้าน USD)	% เปลี่ยน แปลง	จำนวน (คน)	รายรับ (ล้าน USD)	มูลค่า (ล้าน USD)	% เปลี่ยน แปลง
1985	4.6	7.1	-2.7	2,438,270	1,171	375	-48.0
1986	5.5	8.8	23.9	2,818,092	1,421	399	6.4
1987	9.5	11.6	31.8	3,482,958	1,946	489	22.6
1988	13.3	15.9	37.1	4,230,737	3,121	1,294	164.6
1989	12.2	19.9	25.2	4,809,508	3,753	2,066	59.7
1990	11.2	22.9	15.1	5,298,860	4,326	3,030	46.7
1985-1990 (% เปลี่ยนแปลง)	10.3		26.4	16.8	29.9		51.9

ที่มา: 1/ เครื่องชี้เศรษฐกิจมหภาคของไทย, ธนาคารแห่งประเทศไทย

<http://www.bot.or.th/bothomepage/databank/EconData/EconData.htm>

2/ รายงานสถิติประจำปี 2541 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

3/ ธนาคารแห่งประเทศไทย

<http://www.bot.or.th/BOTHomepage/DataBank/EconData/Econ&Finance/Download/Tab57.xls>

11. โครงสร้างเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลง โดยขนาดและความสำคัญของภาคต่างประเทศขยายตัวสูงขึ้น สัดส่วนของการส่งออกและการนำเข้าต่อ GDP เพิ่มจากร้อยละ 54.5 (การส่งออกต่อ GDP เท่ากับร้อยละ 24.1) ในปี 1980 เป็นร้อยละ 75.8 (การส่งออกต่อ GDP เท่ากับร้อยละ 34.1) ในปี 1990 ในขณะที่เดียวกันสัดส่วนของภาคเกษตรต่อ GDP ลดลงอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเหลือเพียงร้อยละ 13.6 ต่อ GDP ในปี 1990 และสัดส่วนภาคอุตสาหกรรมเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 35.4 ในปีเดียวกัน (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 : โครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1985 - 1990

	โครงสร้าง GDP (ร้อยละ)			สัดส่วนของการส่งออก และการนำเข้าต่อ GDP
	เกษตรกรรม	อุตสาหกรรม	บริการ	
1985	19.1	29.3	51.6	49.2
1986	18.2	29.9	51.9	49.2
1987	16.6	31.4	52.0	57.2
1988	16.2	32.3	51.5	67.4
1989	15.8	33.8	50.4	72.4
1990	13.6	35.4	51.1	75.8
1985-1990	16.6	32.0	51.4	61.9

ที่มา : NESDB

III. 1985 – 1990 : เศรษฐกิจขยายตัว เพิ่มการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน

12. ในช่วงปี 1985 - 1990 เศรษฐกิจของไทยมีอัตราการเติบโตสูงถึงเฉลี่ยร้อยละ 10.3 ต่อปี โดยเฉพาะภาคหัตถอุตสาหกรรม (Manufacturing) ที่มีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 15 ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายส่งเสริมการส่งออก ท่องเที่ยว และการลงทุนที่เริ่มในต้นทศวรรษ 1980

โครงสร้างเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลง สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อ GDP ลดลง และสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันภาคเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยก็ขยายตัวขึ้นมาก ทำให้มีความจำเป็นต้องลงทุนทางโครงสร้างพื้นฐานเพิ่มขึ้น และมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมพื้นฐานคือ เหล็ก ปิโตรเคมี และการกลั่นน้ำมัน

13. นโยบายและมาตรการที่ได้ดำเนินการในช่วงเวลาดังกล่าว คือ

- 1) การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard) ให้เป็นพื้นที่ทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม โดยได้จัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ระยะที่ 1 เริ่มตั้งแต่ปี 1982 ภายใต้นโยบายการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ที่มุ่งเน้นพัฒนาภาคตะวันออกเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมจากส่วนกลาง และการย้ายฐานการผลิตเข้ามาของอุตสาหกรรมจากต่างประเทศ โดยเฉพาะในเขต 3 จังหวัด คือ ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา
- 2) ในปี 1988 – 1990 รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เร่งการลงทุนพื้นฐานมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในปี 1990 การลงทุนภาครัฐขยายตัวสูงถึงร้อยละ 43 จากปี 1989 หรือคิดเป็นจำนวนเงิน 134,021 ล้านบาท
- 3) ปี 1991 รัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน ดำเนินทิศทางของนโยบายที่มุ่งเน้นการค้าและการลงทุนกิจการที่เป็นพื้นฐาน รวมทั้งเร่งการเปิดเสรีมากขึ้น
 - ทางการค้า มีการทำข้อตกลงเปิดเสรีกับ ASEAN เมื่อเดือนมกราคม 1992 ขณะเดียวกันมีการปรับลดภาษีนำเข้ารถยนต์สำเร็จรูป (CBU) ซึ่งมีการยกเลิกการห้ามนำเข้ามาตั้งแต่ปี 1990 แต่ยังไม่ค่อยมีการนำเข้า เพราะภาษีนำเข้าสูงเกินไป
 - ทางการลงทุน รัฐบาลได้อนุญาตให้เอกชนลงทุนในกิจการโทรศัพท์พื้นฐานจำนวน 3 ล้านเลขหมาย รวมทั้งส่งเสริมการลงทุนโครงการโรงกลั่นน้ำมัน เหล็ก ปิโตรเคมี
 - นอกจากนั้นยังได้ประกาศรับพันธะข้อ 8 ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund : IMF) เมื่อปี 1990 ภายใต้พันธะนี้เป็นการรับประกันไว้ว่าประเทศไทยจะไม่ใช้ข้อจำกัดในการชำระเงินหรือโอนเงินระหว่างประเทศเพื่อธุรกิจเดินสะพัด³ และที่สำคัญคือจะไม่ใช้ระบบควบคุมการชำระเงิน

³ รายงานการวิเคราะห์ วิกฤตเศรษฐกิจไทย มาตรการรัฐ และแนวทางแก้ไข Prime Research Co., Ltd, กรกฎาคม 2541

ระหว่างประเทศ ซึ่งการรับพันธะของ IMF ดังกล่าวส่งผลให้มีการใช้ทุนจากต่างประเทศได้สะดวกยิ่งขึ้น

- ดำเนินการปฏิรูปตลาดทุน โดยการออกพระราชบัญญัติกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ เมื่อปี 1991 พร้อมทั้งจัดตั้ง สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) มาเพื่อกำกับและส่งเสริมตลาดทุน โดยเป็นการแยกหน่วยงานกำกับดูแลตลาดทุนออกจากหน่วยงานกำกับด้านการเงินคือธนาคารแห่งประเทศไทย

14. ผลจากนโยบายและมาตรการที่ได้ดำเนินการในช่วงเวลาดังกล่าว คือ เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราสูงถึงร้อยละ 11.2 ในปี 1990 และอยู่ในระดับสูงตลอดช่วงปี 1990 – 1995 โดยมีอัตราการขยายตัวของ GDP เฉลี่ยร้อยละ 8.6 ต่อปี ในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนั้น นโยบายส่งเสริมการลงทุนและปฏิรูปตลาดทุน ส่งผลให้มีทุนจากต่างประเทศทั้งในรูปแบบการลงทุนโดยตรง การลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ และเงินกู้เข้ามาในประเทศไทยมาก ในช่วงปี 1986-1990 มีเงินทุนต่างประเทศไหลเข้าทั้งสิ้น 31.1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยในจำนวนเงินทุนไหลเข้าดังกล่าวเป็นมูลค่าเฉพาะระหว่างปี 1988-1990 ถึง 26.5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8: เงินทุนไหลเข้าของภาคเอกชนจากต่างประเทศ

	การลงทุนโดยตรง		เงินลงทุนในตลาดหลักทรัพย์*		เงินกู้ต่างประเทศ	
	มูลค่า (ล้าน USD)	% เปลี่ยนแปลง	มูลค่า (ล้าน USD)	% เปลี่ยนแปลง	มูลค่า (ล้าน USD)	% เปลี่ยนแปลง
1986	399	6.4	117	-21.5	1,836	-2.9
1987	489	22.6	666	469.2	1,078	-41.1
1988	1,294	164.6	1,100	65.2	1,792	66.2
1989	2,066	59.7	2,518	126.9	4,021	124.4
1990	3,030	46.7	3,417	35.7	7,282	81.1
1986-1990	7,278	66.0	7,818	132.5	16,009	41.1

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย <http://www.bot.or.th/BOTHomepage/DataBank/EconData/Econ&Finance/Download/Tab57.xls>

หมายเหตุ : * เฉพาะการลงทุนในหุ้น ไม่รวมการลงทุนในตราสารหนี้

15. โครงสร้างเศรษฐกิจยังคงมีการเปลี่ยนแปลง โดยภาคเกษตรกรรมลดความสำคัญลงอย่างต่อเนื่อง (ตารางที่ 9) สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อ GDP ลดลงจากค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 16.6 ในช่วงครึ่งทศวรรษหลังของ 1980 เหลือเพียงร้อยละ 12.3 ในครึ่งแรกของทศวรรษ 1990 ในขณะที่สัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมปรับตัวสูงขึ้นจากร้อยละ 32.0 เป็น ร้อยละ 37.5 ในช่วงเวลาดังกล่าว

ภาคต่างประเทศขยายบทบาทในระบบเศรษฐกิจไทย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายการเปิดเสรีและส่งเสริมการส่งออกจากต้นทศวรรษ 1980 โดยสัดส่วนของการส่งออกและการนำเข้าต่อ GDP เพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 3.4 ต่อปี จากที่ระดับร้อยละ 54.5 ต่อ GDP ในปี 1980 เป็นร้อยละ 75.8 ต่อ GDP ในปี 1990 และ เป็นร้อยละ 89.8 ต่อ GDP ในปี 1995 ตามลำดับ (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9: อัตราการขยายตัวและโครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1990 - 1995

	อัตราการขยายตัว GDP	โครงสร้าง GDP (ร้อยละ)			สัดส่วนของการส่งออกและการนำเข้าต่อ GDP
		เกษตรกรรม	อุตสาหกรรม	บริการ	
1990	11.2	13.6	35.4	51.0	75.8
1991	8.6	13.4	36.6	50.0	78.5
1992	8.1	13.0	37.2	49.8	78.0
1993	8.3	11.7	38.0	50.3	79.4
1994	9.0	11.3	38.4	50.3	82.0
1995	9.2	10.7	39.1	50.2	89.8
1990-1995	8.6	12.3	37.5	50.2	80.6

ที่มา : NESDB.

IV. 1990 - 2000 : เปิดเสรีตลาดการเงิน และขยายความร่วมมือในต่างประเทศ

16. ในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการปรับนโยบายและมาตรการมหภาค โดยเน้นการเปิดเสรีทั้งภายในและภายนอกมากขึ้น ในปี 1993 ภายใต้รัฐบาลชวน หลีกภัย ได้เปิดเสรีตลาดเงินเพิ่มขึ้นอีก เพื่อพัฒนาให้กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางทางการเงินในภูมิภาค ธนาคารแห่งประเทศไทยอนุญาตให้มีการประกอบกิจการวิเทศธนกิจ (Bangkok International Banking Facilities - BIBFs)⁴ โดยให้ใบอนุญาต รวม 47 ใบ ทำให้มีการกู้เงินจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างมาก ในปี 1995-1996 มีเงินต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยเฉพาะในรูปของเงินกู้มากกว่าปีละ 20,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในขณะที่เงินลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ก็ขยายตัวสูงเช่นเดียวกัน จึงทำให้ตลาดเงินและตลาดทุนไทยผูกพันกับตลาดเงินตลาดทุนต่างประเทศอย่างมาก ในขณะเดียวกันภาระหนี้ต่างประเทศก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ณ สิ้นปี 1996 ก่อนวิกฤตการเงิน ประเทศไทยมีภาระหนี้คงค้างทั้งสิ้น 108.7 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือคิดเป็นร้อยละ 50.14 ของ GDP โดยหนี้ต่างประเทศส่วนใหญ่ในขณะนั้นเป็นหนี้ของภาคเอกชน (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 10: เงินทุนไหลเข้าของภาคเอกชนจากต่างประเทศ

	การลงทุนโดยตรง (ล้าน USD)	Portfolio Investment* (ล้าน USD)	เงินกู้ต่างประเทศ (ล้าน USD)	หนี้ต่างประเทศคงค้างทั้งสิ้น (พันล้าน USD)
1991	3,700	2,303	13,618	37.9
1992	5,340	3,407	14,547	43.6
1993	2,638	10,959	18,211	52.1
1994	2,455	8,995	17,505	64.9
1995	3,051	10,111	21,381	100.8
1996	3,941	13,515	24,852	108.7
1997	5,141	24,757	17,860	109.3

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

หมายเหตุ : * รวมการลงทุนในหุ้นและตราสารหนี้

⁴ รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.) มีนาคม 2531

17. ในระหว่างที่ประเทศไทยกำลังดำเนินนโยบายเพิ่มการค้าและการลงทุนกับต่างประเทศอยู่นี้ ไทยก็เริ่มมีบทบาทแข็งขันยิ่งขึ้นในการร่วมการจัดรูปแบบความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กล่าวคือ ในปี 1990 มีการจัดตั้งกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิก (Asia Pacific Economic Cooperation - APEC) เพื่อส่งเสริมการค้าและการลงทุนของประเทศในเอเชีย - แปซิฟิก โดยในปี 1992 ไทยได้เป็นเจ้าภาพในการประชุมระดับรัฐมนตรี และมีการตกลงตั้งสำนักเลขาธิการ APEC ที่ประเทศสิงคโปร์ อีกทั้งยังจัดให้มีคณะผู้เชี่ยวชาญ (EPG - Eminent Persons Group) เพื่อช่วยกำหนดทิศทางความร่วมมือของ APEC

18. ในปี 1993 มีการประชุม APEC (APEC Summit) ที่สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นการประชุมระดับผู้นำเป็นครั้งแรก มีการกำหนดเป้าหมายว่า APEC จะเป็นกลุ่มประเทศที่ส่งเสริมการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน จากนั้น APEC ก็มีการประชุมสุดยอด (Summit) ทุกปี ปีละหนึ่งครั้ง เพื่อขับเคลื่อนขบวนการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน โดย Summit ของปี 2003 ที่เพิ่งผ่านไปประเทศไทยได้มีโอกาสเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ประเทศไทยก็ยังเป็นผู้ริเริ่มให้มีการประชุมระหว่างผู้นำในเอเชีย 10 ประเทศ กับในสหภาพยุโรป 15 ประเทศ ที่เรียกว่าการประชุมเอเชีย-ยุโรป (Asia Europe Meeting - ASEM) โดยจัดประชุมขึ้นครั้งแรกที่กรุงเทพฯ เมื่อเดือนมีนาคม 1996

เป็นที่ประจักษ์ว่าในปี 1995 - 1996 ประเทศไทยมีบทบาทเต็มที่ในขบวนการเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจภูมิภาค ทั้งในเชิงพาณิชย์และในเชิงสถาบัน

19. ผลจากเปิดเสรีทางการเงินที่ส่งผลให้มีเงินทุนจากต่างประเทศไหลเข้ามาจำนวนมาก โดยที่ระบบกำกับสถาบันการเงินไม่พร้อมทำให้เกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economy) และกลายเป็นวิกฤติเศรษฐกิจในปี 1997 และลามไปเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศใกล้เคียงอีกหลายประเทศ ที่สำคัญคือ อินโดนีเซียและเกาหลีใต้ ฐานะของไทยในเวทีเศรษฐกิจโลกจึงหยุดชะงักไประยะหนึ่ง เพื่อเร่งรัดจัดการปัญหาภายในประเทศให้เรียบร้อย

20. ในระหว่างที่กลุ่มประเทศ ASEAN ประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ประเทศจีนซึ่งเข้าร่วมขบวนการเศรษฐกิจโลก โดยการส่งเสริมให้มีการค้าและการลงทุนกับต่างประเทศอย่างจริงจังตอนปลายทศวรรษ 1980 - ต้นทศวรรษ 1990 ก็เริ่มมีพลังทางเศรษฐกิจมากขึ้นเป็นลำดับ ประกอบกับเศรษฐกิจญี่ปุ่นซบเซาเกือบไม่มีการขยายตัวมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 ยิ่งทำให้ฐานะของเศรษฐกิจจีนสำคัญมากขึ้น บทบาทของจีนยิ่งทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเมื่อได้รับอนุมัติให้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกในเดือนพฤศจิกายน 2001

21. วิกฤติเศรษฐกิจปี 1996-97 ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยประสบปัญหาและชะลอตัวอย่างรุนแรงในปี 1998 โดยภาคอุตสาหกรรมได้รับผลกระทบมากที่สุด พิจารณาได้จากสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมต่อ GDP ลดลงในอัตราร้อยละ 4.1 จากระดับร้อยละ 39.2 ต่อ GDP ในปี 1997 เป็นร้อยละ 37.6 ในปี 1998 ในขณะที่สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อ GDP เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 10.5 ในปีเดียวกัน (ตารางที่ 11)

ช่วงปี 1995 – 2000 สัดส่วนของภาคต่างประเทศขยายตัวอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 90.4 ต่อ GDP ในปี 1995 เป็นร้อยละ 125.1 ต่อ GDP ในปี 2000 หรือขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 6.7 ต่อปี การขยายตัวดังกล่าวสืบเนื่องจากความจำเป็นต้องเร่งรัดการส่งออกเพื่อให้ดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล และมีเงินตราต่างประเทศมาชำระหนี้ ซึ่งมีอยู่สูงถึงร้อยละ 50 ต่อ GDP ในปี 1996-97 (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 : อัตราการขยายตัวและโครงสร้างของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของไทยปี 1995 – 2000

	อัตราการขยายตัว GDP	โครงสร้าง GDP (ร้อยละ)			สัดส่วนของการส่งออกและการนำเข้าต่อ GDP
		เกษตรกรรม	อุตสาหกรรม	บริการ	
1995	9.2	10.7	39.1	50.3	90.43
1996	5.9	10.5	39.6	49.9	84.78
1997	-1.4	10.5	39.2	50.2	94.60
1998	-10.5	11.6	37.6	50.8	101.87
1999	4.4	11.3	39.8	48.9	104.02
2000	4.6	11.5	39.8	48.6	125.08
1995-2000	0.4	11.0	39.2	49.8	100.1

ที่มา : NESDB

V. 2000 – 2004 : ขยายบทบาทในเวทีเศรษฐกิจโลก

22. เมื่อประเทศไทยผ่านพ้นวิกฤติเศรษฐกิจในปี 1999 จากปี 2000 ไทยก็เริ่มแสดงบทบาทในเวทีเศรษฐกิจโลก มีการเตรียมการให้ ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์ เข้ารับตำแหน่งผู้อำนวยการ WTO (ซึ่งได้ไปรับตำแหน่งในปี 2002)

23. ถึงปี 2001 ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้จัดตั้งรัฐบาล ซึ่งเป็นรัฐบาลแรกที่มีการจัดทำนโยบายรัฐบาลตั้งแต่ก่อนการเลือกตั้ง ได้มีนโยบายและมีการดำเนินการให้ไทยมีบทบาทในขบวนการเศรษฐกิจของโลกทุกระดับ

- 1) เริ่มตั้งแต่ระดับ Unilateral ด้วยการส่งเสริมธุรกิจภาคต่างประเทศควบคู่ไปกับภาคในประเทศ (Dual Track Policy)
- 2) Bilateral ริเริ่มและดำเนินการจัดทำข้อตกลงการค้า (Free Trade Agreement – FTA) กับหลายประเทศโดยมีการลงนามแล้วกับบางประเทศ คือ บารห์เรน ออสเตรเลีย อินเดีย จีน – ASEAN และกำลังเจรจากับนิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เปรู นอกจากนี้ยังมีการให้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากร (Generalized System of Preferences – GSP) แก่ บังคลาเทศ ลาว พม่า และกัมพูชา
- 3) Sub-regional โดยการขยายความร่วมมือกับประเทศลุ่มน้ำโขง คือ จีน ญูนนาน ลาว พม่า กัมพูชา เวียดนาม ให้ความร่วมมือกับ ASEAN รวม 10 ประเทศ รวมทั้งร่วมมือในกลุ่ม BIMST- EC คือ บังคลาเทศ อินเดีย พม่า ศรีลังกา (และไทย) ซึ่ง

ต่อมามีสมาชิกเพิ่มอีก 2 ประเทศ คือ เนปาล ภูฏาน จึงเปลี่ยนชื่อเป็น Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation (BIMSTEC)⁵ หรือ ความริเริ่มแห่งอ่าวเบงกอลสำหรับความร่วมมือหลากหลายสาขาทางวิชาการและเศรษฐกิจ และมีการประชุมระดับผู้นำครั้งแรกที่ กรุงเทพฯ เมื่อ 30-31 กรกฎาคม 2547 ที่ผ่านมา

- 4) Regional ร่วมในขบวนการความร่วมมือ ASEAN + 3 หรือ เอเชียตะวันออก ซึ่งประกอบด้วย จีน เกาหลีใต้ และ ญี่ปุ่น นอกจากนั้นยังริเริ่มมีการหารือความร่วมมือระหว่างประเทศในเอเชียทั้งหมด คือ ACD - Asia Cooperation Dialogue โดยรัฐบาลไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมความร่วมมือเอเชียครั้งแรก เมื่อ 18-19 มิถุนายน 2545
- 5) เสริมสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาคต่อภูมิภาค (Region - Region) โดยการมีบทบาทใน APEC และ ASEM และยังให้ความร่วมมืออย่างเข้มแข็งในระดับสากล (Multilateral) ด้วยการมีบทบาทใน WTO IMF ฯลฯ

24. ผลจากการดำเนินนโยบายและมาตรการให้มีปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับนานาชาติ ทำให้ภาคต่างประเทศของเศรษฐกิจไทยมีขนาดใหญ่ขึ้นมาก สัดส่วนของการค้าระหว่างประเทศ (การส่งออกและการนำเข้า) เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 106.5 ต่อ GDP ในปี 2003 เมื่อเปรียบเทียบกับ ร้อยละ 75.8 ในปี 1990 ในขณะที่สัดส่วนของการส่งออกคิดเป็นร้อยละ 55 ของ GDP ในปี 2003 เปรียบเทียบกับร้อยละ 34.1 ในปี 1990 ทั้งการนำเข้า จำนวนนักท่องเที่ยว และเงินทุนจากต่างประเทศ ก็เพิ่มขึ้นอย่างมากเช่นกัน (ตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 : ภาคต่างประเทศของไทย

	การส่งออก 1/ (พันล้าน USD)	การนำเข้า 1/ (พันล้าน USD)	จำนวนนักท่องเที่ยว 2/ (คน)	เงินทุนจากต่างประเทศ 1/ (พันล้าน USD)*
1990	22.9	32.7	5,298,860	13.7
2000	67.9	62.4	9,508,623	16.0
2003	78.1	74.3	10,004,453	21.0
2004 /p	70.1	70.0	12,000,000	-

ที่มา : 1/ ธนาคารแห่งประเทศไทย และ 2/ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

หมายเหตุ P = Preliminary

* รวมการลงทุนโดยตรง, Portfolio Investment และ เงินกู้ต่างประเทศ

⁵ กระทรวงการต่างประเทศ <http://www.mfa.go.th/bimstec/bimstecweb/htmlth/background.htm>

25. ภาพรวมเศรษฐกิจไทยในช่วงปี 2000-2004 แสดงในตารางที่ 13

ตารางที่ 13: ภาพรวมเศรษฐกิจไทยปี 2000 – 2004

	ประชากร (ล้านคน)	อัตราการ ขยายตัว (%)	อัตรา เงินเฟ้อ (%)	ดุลบัญชี เดินสะพัด (% ต่อ GDP)	เงินสำรอง ทางการ (พันล้าน USD)	หนี้ต่างประเทศ คงค้าง (พันล้าน USD)	อัตรา แลกเปลี่ยน (บาท/USD)
1990	55.84	11.2	5.9	-8.3	14.3	29.3	25.6
2000	61.88	4.8	1.6	7.6	32.7	79.7	40.2
2001	62.31	2.1	1.6	5.4	33.0	67.5	44.5
2002	62.80	5.4	0.7	5.5	38.9	59.5	43.0
2003	63.08	6.8	1.8	5.6	42.1	51.8	41.5
2004 f	63.51		2.6		44.8	49.8	41.5

ที่มา : 1/ ธนาคารแห่งประเทศไทย

f : ตัวเลขประมาณการ

VI. ทิศทางในอนาคต

26. อนาคตภาคเศรษฐกิจต่างประเทศของไทยจะเป็นอย่างไร จะมีบทบาทและความสำคัญในเศรษฐกิจโลกอย่างไร

27. เป็นที่เชื่อได้ว่า ภาคเศรษฐกิจต่างประเทศของไทยจะมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยเพิ่มขึ้น เพราะภาคธุรกิจจำนวนมากดำเนินธุรกิจที่ผลิตเพื่อการส่งออก มีธุรกิจท่องเที่ยวขนาดใหญ่และกระจายไปทั่ว มีการนำเข้าสินค้ามูลค่าสูง และมีการทำธุรกิจธุรกรรมการเงินกับต่างประเทศเป็นการทั่วไป

จากแนวโน้มและรูปแบบของการทำธุรกิจในปัจจุบันและที่คาดว่าจะไปในอนาคต จะมีลักษณะที่สำคัญ คือ มีสภาพแวดล้อมที่เปิดต่อการแข่งขันทั้งในประเทศและกับนานาชาติสูงและจะมากขึ้น ซึ่งหมายถึงการเพิ่มทั้งโอกาสและความเสี่ยง ดังนั้นประเด็นด้านการบริหารโอกาสและบริหารความเสี่ยงจะเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งเป็นหน้าที่ของทั้งภาคธุรกิจและรัฐ

28. ในด้านการค้าระหว่างประเทศทั้งการค้าสินค้าและบริการ โอกาสและความได้เปรียบ/เสียเปรียบ จะขึ้นอยู่กับขนาดของกิจการว่ามีขนาดเล็กหรือใหญ่ และประเภทของสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีมากหรือน้อย ซึ่งเป็นที่คาดได้ว่า กิจการขนาดเล็กมักจะเสียเปรียบกิจการขนาดใหญ่ และสินค้า/บริการที่ใช้เทคโนโลยีน้อยจะเสียเปรียบ สินค้า/บริการที่ใช้เทคโนโลยีมาก

การค้าของประเทศไทยที่เป็นของไทยในสัดส่วนสูง มักจะเป็นการผลิตและส่งออกสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีไม่สูง โดยกิจการขนาดใหญ่ นอกนั้นจะดำเนินการโดยบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ เพราะฉะนั้นกิจการที่มีความเป็นไทยสูงส่วนมากจะเผชิญกับเงื่อนไขที่เรียกว่า Unfavorable terms of trade

29. ภาครัฐบริหารการค้าระหว่างประเทศอย่างไร เพื่อให้ความเสียเปรียบกลายเป็นความได้เปรียบ หรือเสียเปรียบน้อยที่สุด และภาคเอกชนบริหารกิจการอย่างไร

ในทางปฏิบัติ ภาครัฐพยายามดำเนินมาตรการที่สนับสนุนให้ภาคเอกชนเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน ทั้งการยกระดับคุณภาพสินค้าและบริการให้สูงขึ้น และการลดค่าใช้จ่ายในการประกอบการ เช่น ทางด้าน Logistics ต่าง ๆ

นอกจากนี้ภาครัฐก็พยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจใกล้เคียงกับประเทศไทย เพื่อให้เงื่อนไขการค้าไม่เสียเปรียบ และเพื่อให้หาวัตถุดิบได้สะดวก (เช่น จากประเทศในอินโดจีน) ทั้งนี้โดยการทำข้อตกลงพิเศษกับประเทศดังกล่าว

30. สำหรับภาคเอกชน การทำธุรกิจกับต่างประเทศเป็นทั้งปัญหาและโอกาส การแข่งขันกับสินค้านำเข้ากำลังเป็นเรื่องที่เข้มข้นและกว้างขวางยิ่งขึ้นทุกขณะ การส่งออกจึงต้องทำในสิ่งที่แข่งขันได้และคุ้มทุน ดังนั้น จึงมีการเพิ่มการค้ากับประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจีน และจะตามมาด้วยอินเดียในอนาคตอันใกล้ เพื่อขยายช่องทางการตลาดในการส่งออก

31. การค้ากับการลงทุนจากต่างประเทศและในต่างประเทศ จะมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะระบบการผลิตจะเป็นการแบ่งกันทำตามขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตสินค้าแต่ละชนิด ซึ่งจะทำให้เกิดการค้าภายในอุตสาหกรรมเดียวกัน (Intra-industry trade) มากยิ่งขึ้น ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นแล้วในกลุ่มญี่ปุ่น เกาหลีใต้ จีน และอาเซียน

32. ภาคการเงินต่างประเทศกับตลาดเงิน / ตลาดทุนของไทย กำลังจะเปลี่ยนรูปแบบไปเช่นกัน แต่ไม่มากเท่าภาคการค้าและการลงทุนโดยตรง กล่าวคือ ในอดีตประเทศไทยพึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศในรูปแบบต่างๆ ทั้งเงินกู้ เงินลงทุนโดยตรง และเงินลงทุนในหลักทรัพย์ โดยเงินทุนเหล่านี้จะมาจากหรือผ่านมาจากตลาดเงิน / ตลาดทุน ในประเทศที่พัฒนาแล้ว

ในอนาคต เนื่องจากตลาดเงิน / ตลาดทุน ในประเทศที่พัฒนาแล้วมีประสิทธิภาพสูง จึงยังคงเป็นแหล่งเงินลงทุนในประเทศไทยต่อไป แต่จะมีขบวนการการพัฒนาตลาดเงิน / ตลาดทุน ในภูมิภาคเอเชียมากขึ้น ซึ่งจะช่วยจัดสรรเงินออมของเอเชียไปเป็นเงินลงทุนในเอเชีย ซึ่งผลทางการเงินการลงทุนคือ ธุรกิจไทยจะมีทางเลือกในการระดมเงินทุนมากขึ้นกว่าเดิม แต่ต้นทุนของเงินทุนจะไม่แตกต่างจากการระดมทุนในตลาดในประเทศที่พัฒนาแล้ว

33. ภาคเศรษฐกิจของไทยที่จะมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดเจนต่อไป คือ ภาคบริการและภาคที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญา

34. เป็นที่คาดได้ว่าประเทศไทยจะต้องเปิดเสรีในการทำธุรกิจในภาคบริการมากยิ่งขึ้น ทั้งจากความต้องการของประเทศคู่ค้าและความต้องการของไทยเอง ภาคบริการที่จะมีต่างประเทศเข้ามาร่วมด้วยมากขึ้นเป็นลำดับ คือ การธนาคาร การเงิน ธุรกิจหลักทรัพย์ ประกันภัย ประกันชีวิต การบัญชี - ตรวจสอบ - ประเมินราคา โทรมนาคม การขนส่ง การศึกษา - ฝึกอบรม การท่องเที่ยว และ อสังหาริมทรัพย์ คือเรียกได้ว่าเกือบทุกภาคบริการ

ในการให้ต่างประเทศมีส่วนร่วมในภาคธุรกิจบริการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ กฎระเบียบในการทำธุรกิจ และเงื่อนไขที่ให้ชาวต่างชาติมาประกอบอาชีพในภาคบริการ เรื่องเหล่านี้เกี่ยวกับตัวบท

กฎหมายซึ่งส่วนมากจำเป็นต้องแก้ไขให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ตามเวลาที่เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจ – สังคมของไทย

35. เทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญา จะเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญในความสัมพันธ์กับธุรกิจต่างประเทศของไทย ทั้งนี้เพราะสินค้าในปัจจุบันและในอนาคตจะมีมูลค่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ผู้ที่เป็นเจ้าของย่อมต้องการได้ผลประโยชน์จากมูลค่านี้ ถ้ามีการล่วงละเมิดก็จะเกิดปัญหาขัดแย้งฟ้องร้องกันไม่มีที่สิ้นสุด และในภาวะที่มีความวุ่นวาย (Chaos) ในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา ธุรกิจไทยก็ยากที่จะพัฒนาสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาได้

ดังนั้น จึงเห็นความจำเป็นเร่งด่วนที่ไทยต้องพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการวิจัย – พัฒนา และมีนวัตกรรม เพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าและบริการของไทย

เอกสารอ้างอิง

Akrasanee, Narongchai, Ph.D., Summary of Major Issues, Research Findings and Strategy Options, TDRI 1989 Year-End Conference, Thailand Development Research Institute.

Akrasanee, Narongchai, Ph.D., The new era of foreign investment policy in Thailand, A speech delivered at the Taiwan – Thailand Investment Seminar, Taipei, ROC., 26 August 1991.

Thongpakde, N. and N. Chonweerawong, Investment Policy In Thailand, A report prepared for Taiwan – Thailand Investment Seminar, Taipei, ROC., 26 August 1991.

โฉมหน้าภาคตะวันออกหลัง 18 ปี อีสเทิร์นซีบอร์ด นิตยสารผู้จัดการ กุมภาพันธุ์ 2543
<http://www.gotomanager.com/news/details.aspx?id=584>

แนวโน้มเศรษฐกิจไทยภายใต้วิกฤตการณ์ในตะวันออกกลาง ฝ่ายการวิจัยเศรษฐกิจส่วนรวม สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ธันวาคม 2533.

บัญชีรายได้ประชาชาติของประเทศไทยหลายปี <http://www.nesdb.go.th/econSocial/macro/NAD.htm#ni>

รายงานการวิเคราะห์ วิกฤตเศรษฐกิจไทย มาตรการรัฐ และแนวทางแก้ไข Prime Research Co., Ltd, กรกฎาคม 2541.

รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.) มีนาคม 2531.

รายงานสถิติประจำปี 2541 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.